

Л.О. Наточий, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

**ПРОБЛЕМА ПЕРІОДИЗАЦІЇ ІСНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ
УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ
ШКІЛ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТ. – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)**

Наточий Л.О.

Проблема періодизації існування та розвитку теорії управлінської культури керівників загальноосвітніх шкіл у вітчизняній педагогічній теорії (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.)

У статті визначено, що ніхто з названих вчених не виділяє спеціально педагогічної проблематики встановлення періодизації проблеми розвитку теорії управлінської культури керівників загальноосвітніх шкіл у вітчизняній педагогічній теорії (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.). Проведений аналіз літератури свідчить, що досліджувана проблема потребує особливої уваги та детального вивчення.

Ключові слова: періодизація, управлінська культура керівників загальноосвітніх шкіл.

Наточий Л.О.

Проблема периодизации существования и развития теории управленской культуры руководителей общеобразовательных школ в отечественной педагогической теории (вторая половина ХХ в. – начало ХХІ в.)

В статье отмечено, что никто из названных ученых не выделяет специально педагогическую проблематику периодизации относительно проблемы развития теории управленческой культуры руководителей общеобразовательных школ в отечественной педагогической теории (вторая половина ХХ ст. – начало ХХІ ст.). Анализ литературы свидетельствует, что исследуемая проблема нуждается в особенном внимании и детальном изучении.

Ключевые слова: периодизация, управленческая культура руководителей общеобразовательных школ.

На сьогодні значний інтерес становить проблема вивчення історії освіти України, зокрема історії розвитку теорії управлінської культури керівників

загальноосвітніх шкіл. Оскільки наше дослідження охоплює досить тривалий період, то важливим питанням є періодизація процесів становлення й розвитку теорії управлінської культури керівників загальноосвітніх шкіл.

Періодизація існування та розвитку будь-яких явищ, тобто визначення певних періодів – одна з найбільш складних, комплексних і багаторівневих проблем наукового знання. Тому питання історії розвитку теорії управлінської культури керівників загальноосвітніх шкіл у вітчизняній педагогічній теорії (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.) передбачає визначання періодів її розвитку.

Значний внесок у розробку підходів до вирішення питання періодизації процесів розвитку системи освіти в Україні зробили О. Адаменко, В. Берека, Я. Бурлака, А. Димитрієв, Є. Хриков. Проблему періодизації педагогічної думки представлено в дослідженнях О. Сухомлинської. Аналіз історико-педагогічної літератури дозволив дійти висновку, що вчені лише торкалися окремих аспектів періодизації історії розвитку теорії управлінської культури керівників загальноосвітніх шкіл.

Отже, проблема періодизації історії розвитку теорії управлінської культури керівників загальноосвітніх шкіл України в другій половині ХХ ст. – початку ХХІ ст. залишається недостатньо розробленою та маловивченою.

Мета статті – встановити періодизацію історії розвитку теорії управлінської культури керівників загальноосвітніх шкіл України в другій половині ХХ ст. – початку ХХІ ст.

Періодизація дає можливість наукового узагальнення, дозволяє зрозуміти структурні особливості науки, спрощує виявлення її внутрішніх закономірностей. О. Черкасов у дисертації „Формування загальнотеоретичних основ дослідження історії освіти в Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ століття)” виділяє два підходи до створення схем періодизації історії освітнього процесу – тематико-хронологічний та проблемно-хронологічний. Першого дотримувалися такі відомі науковці, як М. Максаковський, Г. Попов, В. Родніков, О. Селіханович. У власних концепціях історії освіти всі вони

виділяли в окремий період XIX сторіччя, а В. Родніков та М. Максаковський – ще й другу половину XIX – початок XX ст. [5, с. 54 – 57].

Для періодизацій П. Юркевича та М. Лілеєва був характерним другий підхід. Однак і ці дослідники визначають XIX сторіччя як окремішній часовий відтинок історії освітньої справи [5, С. 58 – 59].

Кожна з запропонованих періодизацій має певною мірою суб'єктивний характер завдяки критеріям, запровадженими авторами як основи для визначення певних періодів, тим не менш ці періодизації відображають еволюцію педагогічного знання в цілому, тільки подану з різних позицій. Питання періодизації постає в науці тоді, коли відбувається певна її криза, коли відпадають і стають непереконливими засади і аргументи, на яких вона базувалася.

Сучасні науковці розділяють українську історію XX ст. на такі етапи: перший (1900–1917 рр.) – відродження національної свідомості; другий (1917–1920 рр.) – українська національна революція (період визвольних змагань українського народу); третій (1920 – кінець 20-х рр.) – радянізація українського суспільства; четвертий (30-ті – сер. 50-х рр.) – період тоталітарної системи; п'ятий (сер. 50-х – 60-ті рр.) – часткова демократизація українського суспільства; шостий (70 – 80-ті рр.) – економічна та суспільно-політична кризи; сьомий (90-ті рр. – сьогодні) – становлення української незалежної держави [2].

З урахуванням саме цієї періодизації Я. Бурлака та Ю. Руденко у статті „З історії вітчизняної педагогіки: завдання, пошуки, проблеми” ще на початку 90-х років XX ст. пропонували поділити розвиток української школи та історико-педагогічної науки на такі етапи: 1-й (1900–1917 рр.) – національне відродження; 2-й (1917–1920 рр.) – становлення української державності; 3-й (1920 – початок 30-х рр.) – відродження української школи та педагогіки; 4-й (30–40-ві рр.) – уніфікація і сталінізація шкільного життя; 5-й (50–80-ті рр.) – розвиток школи й педагогіки за умов тоталітаризму; 6-й (з початку 90-х рр.) –

новий етап розвитку української школи в умовах незалежності. Однак у зазначеній періодизації недостатньо обґрунтовані окремі етапи [3, с. 7 – 13].

О. Сухомлинська обрала культурно-антропологічний та цивілізаційний підходи. З цих позицій нею вичленовані 7 періодів розвитку української педагогічної думки:

I період: IX – XVI ст. – педагогічна думка Княжої доби;

II період: 1569 – сер. XVII ст. – педагогіка в контексті слов'янського Відродження;

III період: друга половина XVII – XVIII ст. – педагогічна думка і школа Козацької доби;

IV період: XIX ст. – 1905 р. – становлення модерної педагогічної думки;

V період: 1905 – 1920 рр. – педагогічна думка і школа в період визвольних змагань українського народу;

VI період: 1920 – 1991 рр. – українська педагогічна думка і школа за радянських часів.

Окремо вона визначила етапи VI періоду: I – 1920–1933 рр.: етап експериментування і новаторства; II – 1933–1958 рр.: українська педагогіка як складова „російсько-радянської” культури; III – 1958–1985 рр.: українська педагогічна думка у змаганні за педагогічний розвиток; IV – 1985–1991 рр.: становлення сучасного етапу розвитку української педагогічної думки в рамках радянського дискурсу; VII період: 1991 – сьогодні – розвиток педагогіки і школи в Україні [4, с. 37 – 54].

Ця періодизація дає чітке уявлення щодо еволюційних етапів розвитку педагогічних ідей, поглядів та систем, що їх продукували українські мислителі практично впродовж усієї нашої історії. Проте дана періодизація не є періодизацією історії освіти, оскільки ідеї, теорії мають випереджаючий характер по відношенню до освітянської практики, а, отже, періоди їхнього розвитку співпадають не завжди. Це найбільш визнана науковцями періодизація розвитку педагогічної думки в Україні.

В. Берека у своїй докторській дисертації, досліджуючи теоретико-

методологічні основи фахової підготовки магістрів із менеджменту освіти, прийшов до висновку, що на кожному етапі розвитку суспільства до підготовки компетентних управлінців висувалися специфічні вимоги відповідно до часу та економічної ситуації, які були поштовхом для організації навчання і накопичення управлінського досвіду. Історико-педагогічний аналіз проблеми фахової підготовки магістрів з менеджменту освіти дає змогу виділити основні етапи формування управлінської діяльності:

I етап (до 90-их рр. XIX ст.) характеризується відсутністю наукових поглядів на систему управління;

II етап (90-ті рр. XIX ст. – 30-ті рр. XX ст.) – новими підходами до управлінської діяльності;

III етап (30-ті рр. – 1941 р.) – посиленням контролюючої функції управління;

IV етап (1941–1945 рр.) – роботою у воєнних умовах;

V етап (1945 р. – 60-ті рр. XX ст.) характеризується виникненням і поширенням ідей психологічної підготовки менеджерів до професійно-управлінської діяльності;

VI етап (60-ті рр. XX ст. – 1991 р.) – появою нових підходів до управлінської діяльності;

VII етап (1991 р. – до наших днів) – формуванням фахової підготовки менеджерів освіти в умовах незалежності України.

Зазначена періодизація пов'язана з виникненням і розвитком самої науки управління, на яку впродовж XX ст. суттєво вплинули управлінські школи (школа наукового управління, класична школа) та управлінські підходи (кількісний, процесуальний, системний, ситуаційний) [1].

Отже, на нашу думку, періодизація історії уявлень про управлінську культуру керівників загальноосвітніх шкіл в Україні у другій половині XX століття – початку XXI століття виглядає наступним чином:

1. Етап накопичення емпіричного наукового матеріалу (50-ті – 70-ті роки XX століття). Цей етап характеризується: а) відносною демократизацією

управління школою (принаймні на рівні ідей і декларацій) як відгук на загальну демократизацію суспільного життя країни після XX з'їзду КПРС, що не могло не вплинути на характер управлінської культури тодішніх директорів шкіл; б) появою ідей та концепцій гуманізації навчально-виховного процесу в школі, зокрема управління нею (В. Сухомлинський). Ці ідеї зустрічали сильний спротив як з боку адміністративно-командного апарату управління освітою, так і з боку педагогів-теоретиків. Тому приклади втілення в практику управління школою ідей гуманізації на цьому етапі поодинокі і не складають стійкої тенденції.

2. Етап формування та осмислення окремих елементів управлінської культури директорів шкіл (70-ті – 80-ті роки XX століття). Цей етап характеризується впливом досягнень науково-технічної революції на теорію та практику управління навчальними закладами. Активно досліджуються ідеї, що їх привнесла НТР (раціональності, оптимізації, науковості, системності). Цей вплив обумовлював і зміну вимог до директора школи, його особистих якостей, знань та умінь. Крім того, відбувався поступовий перехід від теорії управління школою, від «концепції впливу» до «концепції створення умов», що теж не могло не вплинути на уявлення про особистість керівника навчального закладу, оптимальний стиль керівництва тощо.

3. Етап переходу до культурологічного підходу, до проблем управління (90-ті роки XX століття – початок XXI століття). Цей етап характеризується поступовим впровадженням системного підходу до розв'язання проблем управління школою. У той же час відбувається активне впровадження та адаптація досягнень науки менеджменту в соціальній та виробничій сферах до управління школою. Крім того, цей етап характеризується одночасним існуванням традиційного та інноваційного управління школою. Серед інновацій, що стосуються безпосередньо особистості керівника школи та його діяльності, можна назвати: психологізацію педагогічного менеджменту, рефлексивність діяльності керівника та оптимізацію управлінського процесу, технологізацію управлінської діяльності тощо.

Таким чином, у запропонованій періодизації застосований проблемно-хронологічний принцип побудови. Встановлена періодизація повинна виступити як інструмент для виявлення загальних закономірностей подальших етапів уявлень про управлінську культуру керівників загальноосвітніх шкіл, зіграти роль системи координат, в якій можна розглядати критичні точки розвитку цього педагогічного явища.

Література

- 1. Берека В. Є.** Теоретико-методичні основи фахової підготовки магістрів з менеджменту освіти. – автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук за спеціальністю 13.00.04 – „Теорія і методика професійної освіти”. – К.: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України, 2008. – 40 с.
- 2. Борисенко В. Й.** Курс української історії: з найдавніших часів до XX століття. – К., 1996. – 356с.
- 3. Бурлака Я.** З історії вітчизняної педагогіки: завдання, пошуки, проблеми / Я. Бурлака, Ю. Руденко // Рідна школа. – 1992. – №1. – С.7 – 13.
- 4. Сухомлинська О. В.** Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру / О. В. Сухомлинська // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992 – 2002. Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України. – Частина 1. – Харків : ОВС, 2002. – С.37 – 54.
- 5. Черкасов О. В.** Формування загальнотеоретичних основ дослідження історії освіти в Україні (друга половина XIX – початок XX століття): дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Черкасов Олександр Володимирович. – К., 2004. – С. 54 – 59.

Natochiy L.O.

The problem of periodization of the existence and development of the theory of the management culture of the leaders of secondary schools in the national educational theory (second half of the 20 th century - beginning of 21 century).

It is well-proven in the article, that nobody of the adopted scientists selects specially pedagogical of division into the periods of history of development of theory of administrative culture of leaders of general schools in a domestic pedagogical theory (the second half of XX item is beginning of XXI item). A division into the periods of the noted problem is offered by us requires a subsequent theoretical

ground and research of every period.

Keywords: division into periods, administrative culture of leaders of general schools.

Відомості про автора:

Наточий Людмила Олександрівна – аспірантка Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Коло наукових інтересів: розвиток управлінської культури керівників загальноосвітніх шкіл 2-ї пол. XX – поч. XXI ст.ст.